

Boeken

Als de mens een staart heeft, dan moet de muis een stem hebben

Het heeft in de krant gestaan en dus moet het wel waar wezen. De mens en de muis zijn voor 99 procent identiek. Van de 30.000 genen die beide beestjes vorm en inhoud geven, zijn er slechts 300 verschillend. Dat hebben specialisten van het Wellcome Trust Sanger Institute in Cambridge ontdekt. „Je zou kunnen zeggen dat we essentieel muizen zonder staarten zijn”, zei een van de wetenschappers die onderzoek doen naar de gelijkenissen tussen mens en muis. De krant durfde zelfs nog verder te gaan. De mens heeft de nodige genen om een staart aan te maken, beweerde de auteur van het stukje, maar alleen de muis heeft daadwerkelijk zo'n ding. (En het paard, dacht ik, en de hond, en de kat, en de olifant, en de giraf? Kranten zijn inderdaad niet meer wat ze geweest zijn.)

Maar laten we niet zeuren. Opnieuw immers volgt de werkelijkheid de verbeelding op de voet. Wat men in Cambridge nu pas weet, wisten lezers van *Rachels rokje*, de wonderlijke roman die Charlotte Mutsaers in 1994 op de wereld losliet, al langer. Het hoofdpersonage van die roman, de anagrammatische elf die zich in het boek als Rachel Stottermaus laat aanspreken, is een muismens van de zuiverste soort. Ook zij heeft een staart, en die kan ze intrekken op de belangrijke momenten van haar leven. Zoals de muizen in het grote laboratorium van Cambridge de wetenschap uiteindelijk moeten tonen op basis van welk bouwpakket de mens fysiek in elkaar zit, zo toont de Stottermaus van Mutsaers hoe het met onze psychische huishouding gesteld is.

Na *Rachels rokje* volgde in 1999 het al even onovertroffen *Zeepijn*, een verzameling teksten waarvan de formele diversiteit (verhalen, brieven, essays, notities) nauwelijks opvalt. Door het hele boek heen, op elke bladzijde en in elke zin, is er immers de stem van Mutsaers, die verdomd veel op de stem van Rachel Stottermaus lijkt. Het boek is uitbundig geprezen door recensenten van allerhande pluimage

maar geen van hen slaagde erin die stem ten volle te karakteriseren. Het is ook onbegonnen werk. En nu is er dus *Bont*, opnieuw een verzameling teksten, niet zo bewust aan elkaar geregen als in *Zeepijn*, maar toch opnieuw een geheel. Opnieuw heeft die stem daar veel mee te maken en opnieuw lijkt het onbegonnen werk daar meer over te zeggen. Het zijn teksten die je, als je ze ergens zou horen of lezen zonder dat de naam van de auteur erbij werd genoemd, vermoedelijk meteen zou herkennen: Mutsaers? Ja, inderdaad. Misschien moet iemand maar eens een pastiche van haar teksten proberen te schrijven om te ontdekken wat er nu eigen is aan die stem van Mutsaers. Misschien kan de afstand tussen het origineel en die pastiche ons dan iets vertellen over de geheimen van haar teksten?

Bont is een mooi boek, dat fraai werd uitgegeven ter ere van de zestigste verjaardag van de schrijfster, met foto's, tekeningen en schilderijen tussen de teksten door. Die teksten zijn wat men met een ongelukkige term wel eens gelegenheidsteksten noemt. Echte schrijvers schrijven natuurlijk geen gelegenheidsteksten. Echte schrijvers schrijven teksten die hun aanleiding te buiten gaan en hun reden van bestaan elders vinden: in de precieze formulering van een visie, in de gestadige opbouw van een oeuvre, in de wondere schoonheid van een zin of een alinea. Bij Mutsaers is het net iets complexer dan dat. Men bewijst ook háár teksten geen dienst door op hun gelegenheidskarakter te wijzen, maar ze zijn wel nauw verbonden met hun „gelegenheid”, of dat nu de uitreiking van een literaire prijs is, de dood van een geliefd huisdier of het verdwijnen van de nachtboot in Oostende: ze stijgen uit boven hun aanleiding, maar ze keren er ook naar terug. Ze tonen hoe wonderlijk sommige aanleidingen wel zijn (en als ze het *niet* zijn, zal deze Charlotte er niet over schrijven).

Ik besef dat daarmee nog niet veel zinnigs is gezegd over de stem van de auteur. Laat ik dan maar eens een voorbeeld geven van die stem. Op pagina 73 van *Bont*, in een stukje dat „Lastige vragen” heet en dat ooit in de gelijknamige

ge rubriek van het Nederlandse dagblad *Trouw* verscheen, staat het volgende te lezen: „Hoop is hoop. Valse hoop bestaat evenmin als valse schaamte of valse honden.” Dat lijkt me nu een typische Mutsaers-zin, al was het maar omdat hij ook uit de mond van Rachel Stottermaus had kunnen komen. Hij is stellig, gaat recht op een algemene waarheid af en stemt net daarvoor meer tot nadenken dan het verbloemende taaltje dat veel van Mutsaers' collega's hanteren. Een Mutsaers-zin geneert zich niet voor wat hij zegt; hij is direct, zegt meteen waar het op staat en doet dat op zo'n manier dat je als lezer wel moet reageren. Hier is er nog zo een: „Er wordt wel eens het tegendeel beweerd maar begrijpen behoort domweg niet tot de plichten.” Ook die zin daagt je uit: je bent het er niet mee eens, vanzelfsprekend niet. Je weet uit ervaring maar al te goed dat valse honden wel degelijk bestaan en je hebt je hele leven in het teken gesteld van het begrijpen van je medemens. Het is niet alleen je plicht, maar ook je noodzaak. De zinnen van Mutsaers zijn om die reden veel ontregelder dan de strapatsen van veel experimentelen. Ze stellen vragen bij dingen waarover geen vragen worden gesteld. Ze doen je nadenken over dingen waarover niet wordt nagedacht. Ze doen je stilstaan terwijl je aan het lopen bent. Een deel van hun mysterie ligt verscholen in het ene zinnetje waarmee de schrijfster een van haar minder professionele critici ooit van repliek diende. Toen de directeur van het scheepvaartmuseum van Amsterdam er haar op wees dat haar schilderij van de nachtboot van Oostende ten onrechte getooid was met vlaggetjes („Boten die na zonsondergang vlaggen,” zei hij, „bestaan nu eenmaal niet”), antwoordde Mutsaers: „Ook het onbestaande kan geschilderd worden.” Zo is het maar net. En wat gezegd kan worden, kan daarom ook

Een pagina uit Charlotte Mutsaers' „Meneer Donselaer zoekt een vrouw” (1986).

bestaan - indien niet in de wereld die wij kennen, dan wel in die waarmee Charlotte Mutsaers ons bekend wil maken.

Jürgen Pieters

CHARLOTTE MUTSAERS, *Bont*, Meulenhoff, Amsterdam, 2002, 177 p. (redactie Marc Kregting, Annette Portegies & Tessa van der Waals).

Het andere als valkuil. Essays van Stefan Hertmans

Het putje waar de naar de sterrenhemel turende filosoof Thales in viel, komt niet in alle versies van het verhaal voor, ook is het niet telkens een oude volkswrouw die hem daarbij staat uit te lachen (bij Plato is het het dienstmeisje van Thales, bij Montaigne zomaar een meisje, wat de zaak voor de filosoof alleen maar pijnlijker maakt), maar in de kern komen alle versies van het verhaal op hetzelfde